

DESCRIPCIÓ DEL PAISATGE TOPONÍMIC DE DOS TERMES MUNICIPALS DE LES TERRES DEL GAIÀ: ELS RECVLLS TOPONÍMICS DEL TERME MUNICIPAL DE QUEROL (ALT CAMP) I DE VESPELLA DE GAIÀ (TARRAGONÈS)

Moisès Selfa Sastre

Al voltant del riu Gaià existeix un conjunt de noms de lloc, els anomenats *topònims*, que corren el risc de caure en l'oblit. Amb la finalitat de preservar la memòria col·lectiva d'aquests noms, i ens estem referint a masos, noms de partides, noms de fonts, etcètera, des de l'any 2005 estem treballant en el recull de tota la toponímia de dos termes municipals de les terres de Gaià: el de Querol (a l'Alt Camp) i el de Vespella de Gaià (al Tarragonès). Avui dia podem dir que aquests dos reculls toponímics estan acabats i ja s'han publicat gràcies a la gentilesa i col·laboració de l'Editorial Silva, de Tarragona, la qual s'ha compromès a difondre en format de llibre tots els materials aplegats a Querol i Vespella de Gaià al llarg d'aquests cinc anys de recerca. L'objectiu de la nostra comunicació és descriure la nostra metodologia de treball i veure els resultats que es deriven dels nostres dos treballs toponímics.

1. L'ENQUESTA ORAL

Aquest recull es va començar amb el recorregut dels termes municipals a fi de realitzar enquestes orals. Les enquestes orals en toponímia acostumen a ser, normalment, molt senzilles de fer. A vegades, però, l'enquestador es pot trobar amb la dificultat de localitzar els informants que el puguin orientar correctament sobre la toponímia que des d'anys enrere s'ha utilitzat en un espai geogràfic concret. En el nostre cas, hem superat aquesta dificultat en trobar persones que des de sempre han estat arrelades a Querol i Vespella i que han recorregut el terme municipal des d'infants. Així, vam fer les enquestes directes suficients sobre recorreguts prèviament programats que cobrien tot el terme municipal.

D'altra banda, en els casos en els quals algun topònim ens resultava, en principi, una mica enigmàtic sobre el seu origen i, a més a més, no era observable en cap dels nostres recorreguts, sol·licitàvem que se'ns fes una descripció tan completa i detallada com fos possible.

2. LA TEMÀTICA DE L'ENQUESTA

Com a punt de partida per a la recollida del material vam utilitzar les *Normes per a recull de topònims* publicada per Enric Moreu-Rey i Albert Manent. D'ací, vam prendre les dades que considerarem més representatives i que van constituir la mateixa guia de recollida toponímica:

- Nucli de població.
- Renoms.
- Construccions i edificacions rurals: ermites i esglésies, corrals i conduccions d'aigua.
- Cases rurals. Masies. Murs.
- Partides grans en què es divideix el terme municipal. Camps significatius i propietats de cada partida.
- Muntanyes, penyes, plans. Coves.
- Rius i cursos d'aigua. Barrancs i basses d'aigua.
- Nuclis de població i nom dels termes municipals propers.

Una vegada culminades les enquestes programades, preguntàvem, ja més concretament, pels apel·latius determinats que haguessin pogut quedar en l'oblit: coves, penyes, colls, plans, entre d'altres.

3. INFORMANTS

Les enquestes orals han estat possibles gràcies al temps que amb molta amabilitat ens han dedicat dues persones que coneixen molt bé el terme municipal de Vespella. Volem agrair especialment l'ajut de les següents persones de Querol, que citarem en primer lloc, i de Vespella de Gaïà:

- Jaume Cassany, de 64 anys, de cal Xinagues de Querol.
- Remei Barderi, de 41 anys, de cal Carrillo de Querol.
- Anton Farré (fill), de 45 anys, de can Bages de Valldossera.
- Anton Farré (pare), de 76 anys, de can Bages de Valldossera.
- Maria Concepció Parellada, de 59 anys, de cal Mandil.
- Jordi Pijoan, de 28 anys, de cal Mandil.
- Meritxell Pijoan, de 35 anys, de cal Mandil.
- Alfredo Sánchez, de 81 anys, que ha viscut a Montagut, Esblada i finalment a Querol.
- Carme Pujadó Vives, de 88 anys, de cal Gomà de Querol, amb un gran coneixement de la zona entre Querol i Montagut.
- Manel Recasens, de 83 anys, nat a Vespella.
- Ramon Rull, de 84 anys, del Catllar però que té finques a Vespella.

També cal parlar d'unes entrevistes orals, enregistrades i fetes per part d'en Josep Pijoan (32 anys) de cal Mandil, en Miquel Canela de cal Bep (32 anys) i en Jordi Pijoan de cal

Mandil, l'any 1996; a l'Antònia i al Cisco de cal Bep, a la Madalena i la Teresina de cal Joanet i a l'Alfredo Sánchez.

4. LA RECERCA DOCUMENTAL

És qüestió admesa pels especialistes en onomàstica la necessitat de comptar amb documentació, com més antiga millor, de tots els noms de persona i de lloc de l'espai geogràfic estudiat, sobretot quan es vol determinar l'ètim del nom estudiat, ja que aquest pot variar en funció dels registres documentals aportats. Així, Joan Coromines adverteix que «abans de pronunciar-nos sobre l'origen d'un nom tindrem, doncs, cura de llegir els documents antics de la comarca, com més antics millor, medievals almenys i, si pot ésser, anteriors a l'any 1000, que ens donaran les formes antigues i, per tant, més acostades a la forma originària, del nom que ens interessava». ¹ No obstant, i com afirma el mateix Coromines, «la utilització d'aquestes formes antigues s'ha de fer, doncs, amb crítica: el toponimista ha d'aprendre a interpretar-les.» ²

La documentació emprada al nostre treball està dipositada fonamentalment en quatre arxius: l'Arxiu Històric Comarcal de Valls (AHCV), l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona (AHAT), l'Archivo Histórico Nacional (AHN) de Madrid i un conjunt petit de cèdules de la propietat a l'Arxiu Històric de Tarragona (AHT).

A l'AHCV trobem documentació de tipus municipal i senyorial. De la municipal destaca, en primer lloc, el complet *Llibre d'amillaments* de l'any 1858, de 86 pàgines. Es tracta d'una completa relació de les possessions dels habitants del municipi de Querol on hem pogut comprovar la pervivència de la toponímia fins a l'actualitat. I en segon lloc cal parlar del *Padró* de 1924 on es comença a notar la davallada de la població a tots els llocs del terme municipal. De la documentació senyorial citarem un complet *Capbreu* de l'any 1721 i un *Llibre de Cort* de l'any 1772.

A l'AHAT queda dipositada la documentació de caire sacramental. Nosaltres hem consultat *Llibres de baptismes, confirmacions, matrimonis i òbits* que abasten els segles XVII-XX. Es tracta d'una font molt útil per anotar i comprovar la pervivència al llarg del temps de l'antroponímia i els renoms de la població del nucli de Querol i els seus agregats. A l'AHAT també hem consultat la poca documentació notarial que no va ser arrasada per la Guerra Civil espanyola: un manual notarial del lloc de Querol i dos manuals notariaus de Montagut (segles XVI-XVIII).

A l'AHN hem pogut consultar, gràcies a la disposició del personal d'arxiu d'aquesta institució, dos documents força útils: el *Cartulari de Santes Creus* de 1774 on apareixen citades algunes possessions del lloc de Querol i el *Llibre de concessions de Valldossera* (segle XVI) on també apareixen topònims del segle XVI d'aquest agregat de Querol. Cal recordar que la influència del Reial Monestir de Santes Creus al lloc de Valldossera va ser molt forta. Només direm que els primers monjos de Santes Creus van tenir com a possessió particular la primera abadia de Valldossera.

¹ COROMINES, 1965, p. 10.

² COROMINES, 1965, p. 11-12.

Però, sense dubte, cal ressaltar l'amabilitat de la família Llenas i Rovira de Valldossera que ens ha permès accedir a una sèrie de documents particulars, capbreus majoritàriament del segle XVII, molt rics en toponímia de l'època. Voldria agrair molt especialment la disponibilitat d'aquesta família que ens ha facilitat d'utilitzar unes fonts documentals que ja van ser extractades en un primer moment pel senyor Josep Llenas i Rovira quan preparava la seva monografia *Reculls històrics de Montagut i Valldossera*.

Per acabar, direm que també hem utilitzat una font ja publicada: el *Llibre de Valldossera*, que és el contingut d'un manuscrit que, procedent de Santes Creus, actualment és conservat a l'AHN de Madrid on s'ha catalogat amb el número 532 dels còdexs de la Secció del Clergat secular i regular d'aquell centre. L'autor d'aquest llibre se'ns revela al foli 49v. És el monjo de Santes Creus fra Joan Salvador, que acabà la seva tasca els primers anys del segle XVI.

Pel que fa a la documentació de Vespella de Gaià, hem visitat tres arxius: l'AHT i l'AHAT.

A l'AHT hem consultat documentació municipal, com són els llibres d'amillament (1863-1955), els llibres de cadastre (1950-1974) i els llibres de cens (1897-1953). Però la recerca documental més fructuosa ha estat a l'AHAT. Per la importància d'aquesta documentació que va ser salvaguardada de les flames de la Guerra Civil, creiem que és bo esmentar-la tota:

- Capbreu 1691: Capbreu de les terres Delmàries de la Rectoria de Sant Miquel de Vespella. Any de 1691. AHAT
- Capbreu 1791: Còpia del capbreu de Vespella, confessió de la universitat. 4 d'octubre de 1791. AHAT
- Capítols Matrimonials 1691-1717: Manual de Capítols Matrimonials. Anys 1691-1717. HAT
- Confirmacions 1805-1843: Llibre de Baptismes, Confirmacions i Compliment pasqual. Anys 1791-1851. AHAT
- MN 1516-1522: Manual Notarial. Anys 1516-1522. Número 6. AHAT
- MN 1548-1563: Manual Notarial. Anys 1548-1563. Número 7. AHAT
- MN 1593-1599: Manual Notarial. Anys 1593-1599. Número 9. AHAT
- MN 1600-1604: Manual Notarial. Anys 1600-1604. Número 10. AHAT
- MN 1605-1630: Manual Notarial. Anys 1605-1630. Número 11. AHAT
- MN 1631-1637: Manual Notarial. Anys 1631-1637. Número 12. AHAT
- MN 1637-1647: Manual Notarial. Anys 1637-1647. Número 13. AHAT
- MN 1650-1665: Manual Notarial. Anys 1650-1665. Número 14. AHAT
- MN 1660-1669: Manual Notarial. Anys 1650-1665. Número 15. AHAT
- MN 1718-1724: Manual Notarial. Anys 1718-1724. Número 18. AHAT
- Òbits 1588-1634: Llibre Sacramental de Matrimonis i d'Òbits. Anys 1588-1634 AHAT

- Òbits 1661-1717: Llibre Sacramental d'Òbits. Anys 1661-1717. AHAT
- Òbits 1763-1807: Llibre Sacramental d'Òbits. 22.06.1763-22.07.1807. AHAT
- Òbits 1808-1811: Llibre Sacramental d'Òbits. Anys 1808-1811 AHAT
- Obres 1968: Fons d'Obres i Urbanisme Any 1968. AHT.

5. RESULTATS DEL TREBALL FET

El resultat del treball fet s'ha vist plasmat en la publicació dels reculls onomàstics complets dels termes municipals de Querol i de Vespella de Gaià durant l'any 2010 per l'Editorial Silva, de Tarragona. Des d'aquest espai voldria agrair a en Manuel Rivera la seva amabilitat per acollir entre les seves publicacions els reculls onomàstics als quals m'he referit.

Pel que fa al de Querol hem recollit més de 1.500 noms. Molts d'ells no han perdurat fins a l'actualitat, casos documentats a l'època medieval sobretot; altres tan emblemàtics com *El Mas d'en Baldrich* ja els documentem a un capbreu de 1721, si bé la gran majoria han estat recollits a les enquestes orals.

Quant a Vespella de Gaià, hem recollit al voltant d'uns 800 noms. Pel fet de tractar-se d'un terme municipal dispers (nucli de Vespella de Gaià, els Masos de Vespella i fins a un cinquantena de masos dispersos) la recerca la considerem molt fructuosa i creiem que hem aconseguit el nostre objectiu principal: preservar la toponímia d'un terme municipal que cada vegada va perdent població.

6. BIBLIOGRAFIA

COROMINES, Joan (1965). *Estudis de Toponímia Catalana*, 2 vol. Barcelona. Barcino.